

Особливості процедури легалізації документів для дії за кордоном у сфері сімейно-шлюбних правовідносин

Здійснення процедури легалізації документів для дії за кордоном у різних правових сферах має свої важливі особливості. Серед різних категорій правовідносин безсумнівний практичний інтерес становить сфера сімейно-шлюбних відносин та пов'язані з нею питання легалізації документів для їх визнання на території як іноземної держави, так і в Україні, оскільки правова регламентація питань, що виникають у сімейному праві в разі участі у відповідних правовідносинах т. зв. іноземного елемента, належить до спільного регулювання сімейного та міжнародного приватного права. Іноземний елемент у листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 травня 2013 року № 24-754/0/4-13 «Про практику розгляду судами цивільних справ з іноземним елементом» (далі – лист Вищого спеціалізованого суду) визначається як ознака, яка характеризує приватно-правові відносини та виявляється в одній або кількох з таких форм:

- хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;

- об'єкт правовідносин перебуває на території іноземної держави;
- юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави.

Ураховуючи приписи статті 16 Закону України «Про міжнародне приватне право», при реєстрації шлюбу законодавство більшості держав виходить з принципу застосування законодавства країни громадянства особи або країни місця її проживання.

Положення сімейного законодавства України дають змогу визначити шлюб як моногамний добровільний сімейний союз жінки та чоловіка, укладений з дотриманням установленого законом порядку, що породжує між подружжям взаємні особисті та майнові права і обов'язки. У разі укладення шлюбу на території України між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства, форма і порядок його укла-

дення мають визначатися правом України (ст. ст. 55, 56 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Так, якщо громадянин України, який постійно проживає за кордоном, особа без громадянства, яка постійно проживає в Україні, чи іноземний громадянин вирішили укласти шлюб на території України, то вони мають подати в письмовій формі спільну заяву про державну реєстрацію шлюбу до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану на їхній вибір.

Одночасно з подачею спільної заяви про державну реєстрацію шлюбу необхідно пред'явити на посвідчення своєї особи паспорт або паспортний документ:

- паспорт громадянина України – для громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном;
- паспорт громадянина України для виїзду за кордон – для громадян України, які постійно перебувають за кордоном;
- паспортний документ іноземця / посвідка на постійне проживання / посвідка на тимчасове проживання – для іноземців та осіб без громадянства

• та подати:

- заяву про підтвердження сімейного стану (для громадян України, які постійно проживають за кордоном, іноземних громадян або осіб без громадянства). У такій заяві вказані особи мають повідомити про себе, що вони ніколи не перебували у шлюбі, або про те, що вони раніше перебували у шлюбі, але зараз їх шлюб припинено. Справжність підпису на цій заяві має бути засвідчено нотаріусом або дипломатичним представництвом чи консульською установою України. За українським законодавством документ (заява) про сімейний стан вважається дійсним протягом шести місяців з дня його видачі або засвідчення. Проте законодавець дозволяє встановлювати інший термін строку дії документа (заяви),

про що обов'язково має бути зазначено в тексті такого документа;

- документ, що підтверджує припинення попереднього шлюбу в разі, якщо особа (особи) перебувала в шлюбі раніше;
- дозвіл на вступ до шлюбу до досягнення шлюбного віку у разі, якщо особа (особи), яка укладає шлюб, неповнолітня.

Укладення шлюбу з іноземними громадянами та особами без громадянства має певні особливості правового регулювання у зв'язку з необхідністю перевірки законності перебування зазначених осіб на території України, підтвердження їх сімейного стану, а також урахування умов дійсності поданих ними документів для державної реєстрації шлюбу. По-перше, необхідно враховувати вимоги Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» щодо умов законного перебування на території України іноземних громадян та осіб без громадянства. Так, відповідно до статті 5 цього Закону

законними підставами перебування на території України для іноземців та осіб без громадянства є реєстрація на території України паспортного документа чи наявність посвідки на постійне або тимчасове проживання в Україні або документів, що посвідчують отримання статусу біженця чи притулку в Україні.

Тому, ураховуючи ці вимоги законодавства, іноземці та особи без громадянства для державної реєстрації шлюбу в Україні повинні пред'явити паспортний документ з відміткою уповноваженого органу України про реєстрацію щодо законності їх перебування в Україні.

Така реєстрація іноземців та осіб без громадянства, які в'їжджають в Україну, здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон України органами охорони державного кордону (стаття 16 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»). Відмітка про реєстрацію іноземця або особи без громадянства в паспортному документі та/або імміграційній картці або інших передбачених законодавством України документах дійсна на всій території України незалежно від місця перебування чи проживання іноземця або особи без громадянства на території України.

Крім того, іноземний громадянин, який не досяг шлюбного віку, встановленого статтею 22 Сімейного кодексу України (далі – СК України) (для жінки та чоловіка – вісімнадцять років), не може зареєструвати шлюб у відповідному органі державної реєстрації актів цивільного стану України, якщо навіть за законом країни, громадянином якої він є, укладення шлюбу допускається у більш ранньому віці. Проте в разі наявності рішення суду, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам, може бути надано право на реєстрацію шлюбу особи, яка досягла 14 років.

Також необхідно враховувати положення статті 25 СК України згідно з якими жінка та чоловік можуть одночасно перебувати лише в одному шлюбі та мають право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу. Так, іноземець не вправі вимагати реєстрації шлюбу в разі наявності передбачених статтями 24-26 СК України перешкод, наприклад, за наявності іншого нерозірваного шлюбу, незважаючи на те, що законом країни його громадянства допускається, наприклад, полігамний шлюб. Тому іноземці та особи без громадянства, які раніше перебували в шлюбі, для реєстрації шлюбу, крім паспортного документа, мають пред'явити документи, що підтверджують припинення

попереднього шлюбу або визнання шлюбу недійсним (свідоцтво про розірвання шлюбу, рішення суду про розірвання шлюбу, про визнання шлюбу недійсним, які набрали законної сили, свідоцтво про смерть одного з подружжя, висновок відділу державної реєстрації актів цивільного стану про анулювання актового запису про шлюб, який є недійсним, чи інші документи про підтвердження припинення попереднього шлюбу, які передбачені законодавством іноземної держави).

Поряд з цими документами

Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні передбачено, що, якщо в паспортних документах іноземців, осіб без громадянства, які проживають в іноземній державі, відсутні відомості про сімейний стан, вони повинні одночасно подати документ про те, що вони не перебувають у шлюбі,

зокрема заяву, про яку вже зазначалося вище. Справжність підпису на такій заяві має бути засвідчена компетентним органом країни, громадянином якої він є, або ж країни постійного проживання або дипломатичним представництвом чи консульською установою України, у якій особи повідомляють про себе те, що вони раніше перебували в шлюбі, але зараз їх шлюб припинено, або про те, що вони ніколи не перебували в шлюбі.

При розгляді документів іноземних громадян, поданих для оформлення шлюбу, виникає необхідність з'ясувати, за яких умов такі документи дійсні в Україні. За загальним правилом документи, видані компетентними органами іноземних держав на посвідчення актів цивільного

стану, здійснених поза межами України за законами відповідних держав щодо громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства, визнаються дійсними в Україні за наявності їх легалізації, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Документи, видані компетентними органами іноземних держав, стосовно умов їх дійсності на території України можна поділити на такі три групи:

1) документи, дійсні за умови консульської легалізації дипломатичним представництвом чи консульською установою України в державі походження таких документів або МЗС України у випадку засвідчення дипломатичним представництвом чи консульською установою іноземної держави, що перебуває на території України (наприклад, Канада, Китайська Народна Республіка, Арабська Республіка Єгипет);

2) документи, дійсні за умови представлення уповноваженим органом іноземної держави штампа «Апостиль» (наприклад, Португалія, Іспанія, Італія, Держава Ізраїль, Греція);

3) документи, дійсні за умови видання компетентними органами держав, з якими Україна має дво- чи багатосторонні договори, які містять положення про спрощення процедури легалізації та визнання офіційних документів без будь-якого додаткового їх засвідчення (наприклад, Російська Федерація, Республіка Білорусь, Литовська Республіка, Республіка Польща, Республіка Болгарія).

У разі відсутності в країні походження документів дипломатичного представництва або консульської установи України такі документи можуть бути легалізовані в найближчому дипломатичному представництві чи консульській установі України, повноваження якої офіційно поширюються на територію країни

походження документів. Таким чином, документи, що посвідчують сімейний стан цієї категорії осіб, можуть бути видані або легалізовані консульською установою країни їх громадянства або країни постійного проживання в тій країні, де одночасно присутнє дипломатичне представництво або консульська установа України, у якій ці документи легалізуються для використання в Україні. Документи про сімейний стан іноземних громадян та осіб без громадянства можуть бути також видані або легалізовані консульською установою або дипломатичним представництвом цієї країни в Україні та надалі легалізовані МЗС України.

Існують випадки,

коли особа без громадянства постійно проживає в Україні, тоді підтвердженням її сімейного стану можуть бути також відомості територіального органу спеціально вповноваженого центральним органом виконавчої влади України з питань імміграції, видані на підставі документів, які подаються особою разом із заявою для надання дозволу на імміграцію

(пункт 6 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні).

У зв'язку з тим, що законодавство низки держав визнає дійсними шлюби громадян цих держав з іноземними громадянами тільки тоді, коли особи, які реєструють шлюб, отримали на це дозвіл компетентного органу цієї держави, орган державної реєстрації актів цивільного стану при прийомі заяви повинен з'ясувати, чи є вимога отримання такого дозволу від компетентного органу держави, громадянином якої

є іноземець (стаття 55 ЗУ «Про міжнародне приватне право»).

Про факти реєстрації шлюбу органи державної реєстрації актів цивільного стану України повинні повідомити відповідні компетентні органи іноземних держав, з якими Україною укладено договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах, про здійснення державної реєстрації актів цивільного стану громадян таких держав, якщо положеннями міжнародних договорів передбачено надання зазначених відомостей.

Крім того, потрібно звернути увагу на те, що, якщо документи громадян України, іноземців, осіб без громадянства, які мають подаватися до органів державної реєстрації актів цивільного стану для державної реєстрації шлюбу, складені іноземною мовою, до них обов'язково має додаватися переклад тексту на українську мову, вірність якого може бути засвідчена, як дипломатичним представництвом або консульською установою України, посольством (консульством) держави, громадянином якої є іноземець (країни постійного проживання особи без громадянства), МЗС України, іншим відповідним органом цієї держави або нотаріусом.

Такий переклад не потребуватиме додаткової легалізації, якщо його здійснено на території України, у дипломатичному представництві чи консульській установі України або його засвідчено компетентним органом іноземних держав, з якими Україною укладено договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних і сімейних справах, щодо взаємовизнання дійсності офіційних документів. В інших випадках він повинен пройти шлях звичайної легалізації документів (консульська легалізація чи проставлення штампа «Апостиль»). В архіві кожного відділу державної реєстрації актів цивільного стану, який прийняв заяву про державну реєстрацію шлюбу та зареєстрував шлюб,

залишається оригінал документа про сімейний стан разом з перекладами всіх вищезазначених документів.

Шлюби між громадянами України, як і шлюби між громадянами України та іноземними громадянами або ж особами без громадянства, укладені за межами території України, але з дотриманням вимог законодавства держави, на території якої було зареєстровано відповідний шлюб, визнаються дійсними в Україні лише за умови додержання щодо громадянина України вимог СК України щодо відсутності підстав визнання його недійсним, зокрема передбаченими статтями 38-40 СК України. Визнаються дійсними в Україні також шлюби між іноземними громадянами, зареєстрованими за межами території України з дотриманням вимог законодавства держави, на території якої було зареєстровано такий шлюб.

Якщо шлюб зареєстровано за кордоном і не в дипломатичному представництві чи консульській установі України, здійснення процедури перереєстрації такого шлюбу в Україні не вимагається. Проте особа, яка уклала шлюб за кордоном, має здійснити легалізацію документів, що підтверджують реєстрацію шлюбу за кордоном.

Легалізація зазначених документів не здійснюється у випадках, якщо інше передбачено відповідним міжнародним договором, що спрощує або скасовує вимогу легалізації цих документів.

Громадяни України та особи без громадянства, які проживають в Україні, для підтвердження сімейного стану з метою реєстрації шлюбу в іншій державі також мають подавати заяву, у якій

особа має повідомити про себе, що вона ніколи не перебувала в шлюбі, або про те, що вона раніше перебувала в шлюбі, але зараз її шлюб припинено. Справжність підпису на такій заяві має бути нотаріально засвідчена, і така заява має пройти процедуру консульської легалізації (Мін'юст України – МЗС України – дипломатичне представництво чи консульська установа іноземної держави, що знаходиться на території України) або проставлення штампа «Апостиль» (Мін'юст України), якщо інша процедура визнання іноземних офіційних документів не передбачена міжнародними договорами України.

Громадяни України, які тимчасово або ж постійно проживають за кордоном і мають намір зареєструвати шлюб за кордоном, на підтвердження свого сімейного стану подають аналогічну заяву, справжність підпису на якій може бути засвідчена як нотаріусом, так і дипломатичним представництвом чи консульською установою України.

З огляду на те, що при державній реєстрації шлюбу чи його розірвання органи РАЦСу України повинні проставляти в національних паспортах відповідні штампи, нерідко уповноважені органи іноземних держав просять надати також копію паспорта громадянина України в якому можуть міститися вказані відмітки про сімейний стан чи відповідні рішення суду про розірвання шлюбу.

Надалі така заява має пройти процедуру консульської легалізації (Мін'юст України – МЗС України – дипломатичне представництво чи консульська установа іноземної держави, що знаходиться на території України) чи проставлення штампа «Апостиль» (Мін'юст України), якщо інша процедура визнання іноземних офіційних документів не передбачена міжнародними договорами України.

Питань не виникає з проставленням апостіля на копії паспорта громадянина

України, засвідченої нотаріально, проте заборона здійснення на території України консульської легалізації копій паспортів на сьогодні залишається чинною.

У цьому випадку можна порадити звернутися до нотаріуса України, для складання ним відповідного афідевіту.

Афідевіт з доданою до нього засвідченою нотаріально копією паспорта громадянина України (копією рішення суду тощо) може бути представлений уповноваженому органу іноземної держави на підтвердження сімейного стану громадянина України.

Зразок такого афідевіту наведено на сторінці 56.

Зважаючи на те, що місцем, зокрема, реєстрації шлюбу та місцем проживання можуть бути території різних держав, особи мають право особисто або через відповідні вповноважені органи на витребування необхідних документів про підтвердження фактів реєстрації актів цивільного стану. Так, громадяни України та особи без громадянства, які проживають в Україні, можуть витребувати документи на підтвердження фактів державної реєстрації актів цивільного стану, здійснених компетентними органами іноземної держави. Порядок витребування таких документів передбачений зокрема багатьма положеннями відповідних міжнародних договорів, стороною яких є Україна. Такі запити щодо надіслання документів, пов'язаних з державною реєстрацією актів цивільного стану, зазвичай виконуються через МЗС України, якщо інший порядок не встановлений цими міжнародними договорами.

У той самий час документи про державну реєстрацію актів цивільного стану

іноземців, осіб без громадянства та громадян України, які проживають за кордоном, витребовуються через дипломатичні представництва консульські установи України за кордоном та МЗС України. У даному випадку особа, яка витребує документи, має подати заяву або заповнити анкету про витребування документів, форма якої міститься на офіційному Інтернет-сайті МЗС України у розділі «Консульські питання» – «Консульські дії, які вчиняються в ДКС» – «Витребування документів».

Такі запити МЗС України, пов'язані з діяльністю органів державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, направляються через Мін'юст України до Державної реєстраційної служби України і тільки вже потім спрямовуються для виконання до Головних територіальних управлінь юстиції Мін'юсту України в областях та місті Києві.

Крім того, на підставі письмової заяви (пункти 13-15 та абзац п'ятий пункту 16 Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2007 року № 1064), фізичні особи мають право отримати також витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про державну реєстрацію шлюбу, щодо підтвердження дошлюбного прізвища, про державну реєстрацію шлюбу із зазначенням відомостей про другого з подружжя, про розірвання шлюбу. Важливо, що внесення відомостей до зазначеного реєстру здійснюється одночасно із складенням відповідного актового запису цивільного стану. При цьому особливістю видачі такого витягу для використання на території інших держав є те, що він може бути виданий будь-яким реєстратором РАЦСу, а не тільки за місцем зберігання відповідних книг державної реєстрації актів цивільного стану.

До вказаних документів, що будуть надіслані компетентними органами на виконання запитів, має також застосовуватись

загальний режим необхідності їх легалізації, якщо інше не передбачено відповідним міжнародним договором, що спрощує або скасовує вимогу легалізації цих документів.

У сучасній правозастосовній практиці також існує значний масив міжнародних договорів, що регулюють питання у сфері шлюбно-сімейних відносин і були розроблені низкою міжнародних організацій.

Це і Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік і реєстрацію шлюбів 1962 року, Конвенція про укладення шлюбу та визнання його недійсним 1978 року, а також Конвенція про право, що застосовується до режиму майна подружжя, 1978 року.

Також цим питанням приділялась увага і в роботі Ради Європи. У рамках цієї міжнародної організації схвалено ряд резолюцій та рекомендацій у галузі сімейного права, зокрема: Резолюцію № (78) 37 щодо рівності подружжя в цивільному праві, Рекомендацію № R(88) 3 щодо дійсності угод між неодруженими особами, що проживають разом, та їхніх прав за заповітом, та низка інших.

Проте слід зазначити, що сьогодні Україна не є учасником згаданих конвенцій та стороною зазначених багатосторонніх договорів, що, у свою чергу, у разі відсутності відповідного міжнародно-правового акта про правову допомогу може створювати певні труднощі у сфері правової співпраці України з низкою держав.

*Г. С. Дьомкіна
кандидат юридичних наук,
начальник відділу правової допомоги,
консульської легалізації та проставляння
апостиля Департаменту нотаріату
та фінансового моніторингу України
Міністерства юстиції України*

За місцем вимоги
 Суханова Дмитра Миколайовича,
 Реєстраційний номер облікової картки
 платника податків 3427182797,
 паспорт серії АМ № 806789,
 виданий Макарівським РВ ДМУ УМВС України
 в м. Рівне 25 листопада 2001 року,
 що мешкає за адресою: м. Рівне,
 пр. Київський, буд. 67, кв. 51

А Ф І Д Е В І Т

Я, Суханов Дмитро Миколайович, громадянин України, 2 вересня 1986 року народження, місце народження – місто Рівне, Україна, діючи свідомо і добровільно, попередньо ознайомлений нотаріусом з правовими наслідками недодержання при подачі цього афідевіту вимог закону, усвідомлюючи значення своїх дій, перебуваючи при здоровому розумі та ясній пам'яті, розуміючи українську мову, діючи вільно, за відсутності будь-якого примусу як фізичного, так і психологічного, стверджую, що на день складення цього афідевіту в зареєстрованому шлюбі на території України та за її кордоном не перебуваю, та ні з ким не проживаю однією сім'єю без укладення шлюбу, про що в присутності нотаріуса власноручно підписуюсь та власноручним підписом підтверджую достовірність вище викладених фактів і несу відповідальність за їх правдивість.

Я, Суханов Дмитро Миколайович в зареєстрованому шлюбі не перебував.

У моєму паспорті громадянина України серії АМ № 806789, що виданий Макарівським РВ ДМУ УМВС України в місті Рівне 25 листопада 2001 року, та копія якого, засвідчена приватним нотаріусом Рівненського міського нотаріального округу Вихристенко С. В. 2 лютого 2015 року за реєстром № 67, долучена до цього афідевіту, відсутній штамп про реєстрацію шлюбу.

Також заявляю про відсутність, згідно з чинним законодавством України, перешкод для реєстрації шлюбу.

Зміст статті 384 Кримінального кодексу України, а також зміст статті 39 Сімейного кодексу України про недійсність шлюбу, зареєстрованого з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі, та зміст статті 45 Сімейного кодексу України про правові наслідки недійсності шлюбу у разі повідомлення завідомо неправдивих даних щодо свого сімейного стану, нотаріусом мені роз'яснено. Про відповідальність за приховування перешкод для реєстрації шлюбу мене, Суханова Дмитра Миколайовича, попереджено відповідно до чинного законодавства України.

_____ Д. М. Суханов

Місто Рівне, Рівненська область

Десяте лютого дві тисячі п'ятнадцятого року

Я, Ніколаєв І. В., приватний нотаріус Рівненського міського нотаріального округу, засвідчую справжність підпису Суханова Дмитра Миколайовича, який зроблено у моїй присутності.

Особу Суханова Дмитра Миколайовича, який підписав документ, встановлено, дієздатність перевірено.

На підтвердження фактів, викладених в афідевіті, Суханов Дмитро Миколайович долучив до нього копію паспорта громадянина України, вірність якої засвідчено приватним нотаріусом Рівненського міського нотаріального округу Вихристенко С. В. 2 лютого 2015 за реєстром № 67.

Зареєстровано в реєстрі за №

Стягнуто плати _____

Приватний нотаріус _____